

ГОРАН ПЕТРОВИЋ
ИСПОД ТАВАНИЦЕ КОЈА СЕ ЉУСПА

© НИД Компанија „НОВОСТИ“ А. Д.
© Горан Петровић

Издавач
НИД Компанија „Новости“ А. Д.
Трг Николе Пашића 7, Београд

Генерални директор и главни уредник
Манојло Вукотић

Извршни директор издавачке делатности
Александар Бацковић

Уредник
Миломир Краговић

Лектура / коректура
Мирјана Јосић

Дизајн корица
Урош Смилевски

Технички уредник
Никола Цветковић

Тираж
20.000

Штампа
А. Д. „Будућност“, Нови Сад

Горан Петровић

ИСПОД
ТАВАНИЦЕ
КОЈА СЕ ЉУСПА

КИНО-НОВЕЛА

2010.

Кино-роман (cinéroman)

1) Између 1912. и краја немог филма,
филм у наставцима.

2) Прича по неком филму,
илустрована фотографијама из тог филма.

Неки јунаци су измишљени,
а неки догађаји стварни.
И обрнуто.

Исус им рече:
Принесите од рибе што сад ухватисте.

А Симон Петар уђе и извуче мрежу на земљу
пуну великијех риба сто и педесет три;
и од толиког мноштва не подрије се мрежа.

(Јеванђеље по Јовану 21, 10-11)

ДЕСНЕ ЦОКУЛЕ – ЛЕВЕ ЦОКУЛЕ

Краљевачки хотел „Југославија“ сазидан је 1932. године на месту где је раније била крчма „Плуг“. Градио га је Лаза Јовановић, обућар пореклом из Рашке. Тај Лаза је у зиму 1926. године у Београду откупио вагонску количину цокула које је војска избацила из употребе. За расходоване цокуле није било других интересената, па их је он пазарио повољно. У овој земљи, међутим, како заустите да нешто испричате, тако се одмах јаве они што тврде да знају боље:

– Не, него је Лаза Јовановић подмитио некога у Министарству војном да цокуле намерно распари и да их понуди на две независне лицитације!

У сваком случају, десне цокуле нико није хтео без левих. Осим Лазе. Не би ли уштедео на конаку, путовао је ноћу, натруцкао се, нагледао мрака кроз пола Србије, мислио је да никада неће осванути, разданило се тек пред Београдом. Ипак, Лаза није имао кад да обилази престоницу, свима који долазе из провинције својствен је страх да не закасне. Тако се много

пре почетка лицитације скукутио у дну једне велелепне сале. Да га питате где, у којој улици, у ком здању, слегнуо би раменима, не би умео да каже. И ту би можда занавек остао непримећен да подизањем руке није потврдио почетну цену. Окупљени свет, већином трговци од чувења, зверке у бундама са меканим астраганским оковратницима, намах се окренуше да одмере паланачки одевеног човечића, решеног да списка новац на робу без вредности.

– Први пут... други пут... продато господину у последњем реду! – објавио је капетан интендантуре, зачуо се тресак аукцијског чекића, пуфнуо је облачић прашине.

Неко се насмејао. Али, када су се после месец дана на новој лицитацији појавиле само леве цокуле, једино је довитљиви Лаза имао десне. Овог пута је нагласно комотно седео сасвим напред, почетну цену је потврдио самоуверено. Присутне газде се узврпољише, провирише из астраганских оковратника, издужише зацрвенеле вратове...

– Први пут... други пут... продато господину у првом реду! – објавио је водитељ, исти капетан интендантуре, тресак аукцијског чекића је опет изазвао облачак прашине.

Сада се неко накашљао. Учесницима лицитације није било толико стало до пропуштене зараде, колико до изгубљеног осећаја величине. Мада трговца бриди чак и када обичан петопарац заврши у туђем цепу, то што их је пуки обућар, шта ли, тек тако насамарио – то је баш болело. Сви су се ћутке размакли да Лаза што пре прође и да оде у ту његову забиту варошицу, како се оно каже: нека га ђаво носи накркаче... Сви су

се ћутке размакли, само један није издржао, иначе би запрегао од муке:

– Паз’ да не оврљавиш док будеш сравњивао тол’ке цокуле!

– Господо, будимо достојанствени... Молим, без ружних речи... Настављамо... На реду је нови предмет продаје, девет товара најквалитетније свиле расформираног Балонског одељења! – објавио је водитељ лицитације.

ДВЕ ГОМИЛЕ КАО БРДА ВЕЛИКЕ

Годинама се Лаза Јовановић трудио, код куће је ручавао само недељом или о празницима. Другим данима је пре зоре одлазио у закупљени магацин крај краљевачке железничке станице, упаривао је хиљаде и хиљаде цокула са две гомиле као брда велике... Заправо, по тим брдима је прво месецима посртао, падао је и четвороношке се пео, претурао је и разврставао отприлике, док их није свео на десетине једначитих хумки, па је тек онда, знатно лакше, сасвим упаривао цокуле... До касно у ноћ је крпио зинуле ћонове, додавао блокеје, ширио пертле, „извлачио“ сјај... Да би оправљену обућу вишеструко скупље препродавао. Чак је и за цокуле које су преостале као распар лако нашао муштерије – Први светски рат се завршио колико јуче, било је много људи са ногом. Мада овде после сваке трагедије увек има оних који се праве да не примећују такве, све нешто трепћу, ишчуђавају се:

– Извините, којих људи са ногом?

Због њих се мора рећи:

– Па, извините ви, оних без једне ноге.

Лаза је пак рачунао: грехота је да богаљи плаћају пар када им је потребна само десна или лева цокула. Нека издвоје мало мање него за обе, а опет мало више него што је половина пуне цене. Тако се истакао као добротвор ратних инвалида, а уједно је додатно приходовао. Тако је помирио божије и људске законе. Или је макар, за разлику од других, покушао. Што се само по себи и данас може сматрати успехом знатне величине.

Био је то добар посао. Лаза Јовановић јесте постао разрок од оноликог упаривања различитих цокула, али је и прилично зарадио. Напослетку је устао са шамлице, отпасао обућарску кецељу, шилом очистио црно испод ноктију, изашао испред своје радњице и протегав се. Сада је могао да учини оно о чему је дуго, веома дуго будан сањарио. Још истог дана је уфитиљио бркове и купио оронулу крчму „Плуг“. Није га занимала бондручара склона паду, али за повелики плац није жалио, није се ни погађао, чак није ни питао пошто је. Вадио је стотинарку по стотинарку, ређао је новчанице по флекавом кафанском столњаку, није их ни бројао... Власник „Плуга“ је важио за поштена човека, црвенео је и црвенео, док није сам признао:

– Доста је, газда Лазо... Срамота ме је да ти више узмем, рачунај да је твоје, и ово што си дао је много, премного!

Лаза је на све ипак галантно метнуо још једну новчаницу. Сматрао је да то мора да учини, да је ред да части када је дочекао да га неко газдом назове.

ОВЕ ТАКСЕНЕ МАРКЕ МЕ УБИШЕ...

Сутрадан је, у надлежном суду, уговор примио писар Св. Р. Малишић, звани још и Држава. Презиме је онако, звучи скромно, али надимак је моћан, да не може бити моћнији.

Чиновник је олизао пола табака таксених марака и ударио печат. Односно, толико би све, колико и овде, очас трајало – да се у стварности није дешавало много спорије. Малишић Држава је био познат по томе што се најбрже од свега – умарао. Он је сваки спис подробно проучавао. Под условом да нађе увек затурене наочаре. И под условом да уместо наочара у првој фиоци радног стола не нађе изгубљен регистратор са омотом: „Ургент! Хитно решавати!“, баш онај који је месецима свуда тражио... У том случају одлаган је сваки други посао, Малишић је објашњавао малерозним странкама да дођу другом приликом:

– Кад?! Ваљда видиш да још не знам с које стране да му приђем, да му развежем пантљике... Е, да сам знао да ћу га овако лако наћи, раније не бих губио силно време да га тражим!

Иначе, у редовним околностима, ако има примедби на предмет, Држава би вртео главом и значајно понављао: „Ц-ц-ц!“, док би странка трнула. Ако, међутим, нема примедби, Св. Р. Малишић би дуго ћутао, доконајући какву примедбу да смисли не би ли се истакао.

Па, ипак, то није било ништа у односу на завршницу – на лепљење таксених марака. Малишић је знао својски да хркне, прву би марку некако и запљуцнуо, имао је Држава и воље да је песницом прибије, али за

сваку следећу грло му се сушило, све се нешто пућио, тромбољио, истурао је пуначке усне, док се онај што чека и чека не би досетио:

– Господине Малишићу, да ли би ваљало пивце?

– Тја... – погледнуо би Држава преко наочара. – Да знаш да би могло. Ове таксене марке ме убише, све дајем од себе, спаруших се, до гуше сам се навршио лепком... Хајд' донеси једно хладно, највише два, да не трпи посао... Донеси и за себе, па ако ти не можеш цело, ја ћу да попијем ресто...

И тако се то неколико пута понављало. Закључно са пивом које би Малишићу Држави дало довољно телесне влаге да хукне у печат и довољно снаге да најзад замахне и тријумфално овери спис. Трес! Чиме је држава, на најсажетији начин, рекла своје.

Али, Лаза Јовановић није хтео да губи време на пиво. Имао је планове, журило му се.

– Жури вам се? – питао је Св. Р. Малишић, тражећи наочаре.

– Прилично – одговорио је Лаза наивно.

– Чекните, само да нађем наочаре... Сматрајте да је готово... – започео је Држава бодро, али се од толиког полета брзо уморио.

Е, зато је толико и потрајало. И зато је и овде било потребно више времена да се опише оно што би иначе сведено гласило: Истог дана када је уговор оверен и заведен, само што је изашао из надлежног суда, Лаза Јовановић је наредио да се крчма „Плуг“ сруши и да са на њеном месту, у главној варошкој улици, подигне хотел какав Краљево раније није имало.

ТИТРАВЕ ТАЧКИЦЕ И ПУКОТИНЕ

Остаће нејасно да ли Лаза Јовановић попут других наших људи није знао да се умери или је само по природи био тврдоглав.

– Није знао да се умери! То са тврдоглавошћу нема везе! – утрпаваће ће се упорно неки, мада их нико ништа није питао.

У сваком случају, Лаза ни за циглу није хтео да одустане од замашних замисли. Током радова му је понестало новца. Задужио се у неколико наврата код индустријалца Миљка Петровића Риже. На крају је све коштало око 1.000.000 динара (или словима: баснословно). Толико је, наиме, стајала грађевина која је у приземљу имала ресторан-салу, иза те сале велику салу за игранке и приредбе, као и летњу башту, а на спрату тринаест двокреветних соба. Фасада хотела је била украшена штукатуром каквом су декорисане боље зграде у Београду. Истина, упрошћеном, провинцијском варијантом. Изнад фриза је кочоперно писало: „ХОТЕЛ ЈУГОСЛАВИЈА“. У укупну цену је улазио и низ других ставки: црни фијакер за нарочите госте, пелерина за кочијаша, рупа за чување леда и расхладне витрине, порцеланско посуђе из Чешке и нерђајући прибор за јело из Немачке, билијар-столови и сто за рулет, раскошни лустери и лампе, тканине из најбоље продавнице метраже „Код Лувра“... Све је морало да буде беспрекорно, како овде никада било није.

– Стани мало, прикане... Шта је ово?! Фушерај! Црни фијакер одмах да се врати мајстору на лакирање! – ништа није промицало Лази, можда зато што

је био малчице разрок па је могао упоредо да прати две различите ствари.

Чак је поводом свечаног отварања 1932. године од престоничког „Новаковић журнала“ наручена и петоминутна филмска сторија. Наслов уоквирен вињетом је предвидљив. Бела словца титрају на црној подлози:

Имамо част приказати:

Хотел

„ЈУГОСЛАВИЈА“

Краљево

Сачувана копија немог нитратног филма почиње тако што Лаза Јовановић подбочен стоји испред улазних врата. Његови снови су испуњени, делује поносно, осмехнут је, учестало трепће... Ипак, како позирање траје, а Лаза није навикао да буде беспослен, он се премешта с ноге на ногу, не зна шта ће с рукама, забацује полуцилиндар, чеше се по темену... При свему, неко кучиште се мота око њега, само што га не уједе. Лаза би радо да га шутне, али је свестан да то није примерено тренутку... Хвала Господу, следи међунаслов уоквирен вињетом:

*Првокласни и најуређенији овд. хотел
препоручује се путницима и осталој господи.*

Потом газда Лаза Јовановић, као да је једва дочекао, широким покретима руку „позива“ камеру да са њим прође хотелом. С времена на време се окреће

како би се уверио да га сниматељ верно прати. Лазини покрети су час ужурбани час гегаво успорени, јер број „квадрата“ у секунди зависи од брзине и уједначености окретаја ручице камере. Слика је крзава, као изгребана, препуна крацера, оних белих пукотина што се неочекивано пружају и тамо и овамо. На два места след кадрова није баш логичан, биће да недостаје део филмског материјала. Али све је прилично видно, а где замисао сниматеља журнала није јасна, постоје међунаслови... Лаза се зауставља у предворју ресторана, испред великог зидног огледала. Задовољан је одразом сопствене фигуре у пуној мери. Огледало је постављено тако да обухвата и богато урамљену фотографију на супротном зиду сале – портрет Краља Александра Првог Карађорђевића, од оних које широм земље лиферује Дворска канцеларија. Из одређеног угла се чини да владар Југославије и власник хотела „Југославија“ стоје раме уз раме. Тачније, да Његово величанство у војној униформи вири иза цивила Лазе... Кажу да је наручилац журнала инсистирао на међунаслову уоквиреном вињетом:

*Располажемо
са огромним бечким огледалом
у којем се увек можете осмотрити у целости,
а не као код конкуренције,
делимично или највише до паса, тј. половично.*

Па Лаза као поправља подвијене наборе столњака у ресторан-сали, кажипрстом чвакне по ободу кристалне чаше, прави се да нешто послује око вазе са гранчицом распупелог јоргована, помера пепељару

да би се боље уочио монограм „ХЈ“... Ово указује да он лично брине о свему. У позадини је само један гост. Један једини, мада за деветорицу вреди! То је Панта, у вароши познат као Мајстор за ручак. Тај Панта баш ништа не зна да ради, све чега се дохвати пропада, али обедује тако темељно и слатко да га кафеџије листом позивају да код њих бесплатно једе, наочиглед других гостију, зазубица ради. Посла је толико да Панта једва стиже да обреди главније крчме у вароши. Код њега се заказује и месец дана унапред. Некада ручава и у два наврата, али трећи пут нерадо прихвата, апетит му јењава, а он не би да изгуби на угледу стицаном годинама. Видети Панту за столом, онако пуначког, са свечано заденутом сервијетом, како величанствено мажњава послужење, како радосно куса од овога и онога, како усредсређено сркуће и глође, како методично умаче и омазује, како сваки залагај пажљиво премеће по устима, како драматично колута очима, како чулно цокће, како галантно точи вино, како са велике висине стручно уштрцује сода-воду, како се театрално глади по трбуху када заврши... видети сав тај мајсторлук а не сести за кафански сто, не наручити исто што и Панта, већ само проћи, то само значи да га уистину нисте видели. Зато је он овде, у журналу, ангажован као статиста са задатком. Следи међунаслов уоквирен вињетом:

*Такође препоручујемо
прворазредну
домаћу и страну кујну.
Абонирање примамо по умереној цени.*

После тога газда Лаза Јовановић отвара двокрилна врата, разгрће тешку драперију од плиша, „уводи“ камеру у велику салу за приредбе, показује на „Телефункенов“ радио-апарат и млађи пар који срчано игра танго... А онда упира прстом ка таваници где је збиља уметнички изведена гипсана представа васионе: разгрејано Сунце и пун Месец, планета по планета, сазвежђа, с крајева и понека комета... Овде је филм мање јасан, биће да је сниматељ уперо камеру у неки јак извор светлости, па је замашан део кадра заправо бео. Међунаслов уоквирен вињетом гласи:

*Свако вече концертира салон џаз-оркестар.
Свако вече дансинг,
недељом и празницима матине.
Организација соареа, лутрије,
позоришних представа...
Скуп отмене публике!*

Затим Лаза стрпљиво „води“ камеру од собе до собе. Негде помери завесе, погледне на улицу или на унутрашње двориште, заправо летњу башту... Негде проба прекидач лампе за читање, негде заседне на кревет као да испитује колико је мадрац удобан, негде отвори ормар и преброји вешалице, негде за радним сточићем изнова сврстава празне дописне карте са заглављем хотела, негде разматра шаре на ноћном суду, негде одврне славину на умиваонику... Међунаслов уоквирен вињетом је сада краћи:

Модерно уређене собе!